

(Ministru kabineta
2015. gada
rīkojums Nr.)

**Nacionālās bioloģiskā drošuma sistēmas
attīstības plāns 2017. – 2023. gadam**

Rīga, 2015

Lietoto saīsinājumu skaidrojums

BIOR	Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts „BIOR””
DV	Eiropas Savienības dalībvalstis
ĢMO	Ģenētiski modificēts organisms
ĢM	Ģenētiski modificēts
EK	Eiropas Komisija
EPNI	Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestāde
ES	Eiropas Savienība
MK	Ministru kabinets
PVD	Pārtikas un veterinārais dienests
SELK	Saeimas Eiropas lietu komisija
VAAD	Valsts augu aizsardzības dienests
ZM	Zemkopības ministrija

IEVADS. (KOPSAVILKUMS)

Nacionālās bioloģiskā drošuma sistēmas attīstības plāns izstrādāts, pamatojoties uz Ģenētiski modificēto organismu likuma 5. panta otro daļu, kas paredz, ka Ministru kabinets ne retāk kā reizi septiņos gados apstiprina nacionālās bioloģiskā drošuma sistēmas attīstības stratēģijas pamatnostādnes un šīs sistēmas attīstības plānu. Tā mērķis ir sekmēt bioloģiskā drošuma sistēmas izveidi Latvijā, lai nodrošinātu pilnvērtīgu Latvijas dalību ĢMO lēmumu pieņemšanas procesā ES.

Kopš 2009. gada septembra, kad EK priekšsēdētāja Ž.M.Barrozu politiskajās vadlīnijās jaunajai EK tika iekļauta atsauce uz subsidiaritātes principu ĢMO jomā kā uz piemēru, kas parāda, ka ne vienmēr ir līdzsvars starp ES tiesību aktiem un vajadzību ņemt vērā atšķirības ES 27 DV, ir saasinājušās politiskās diskusijas par ĢMO jomas jautājumiem, kuru rezultātā ir veiktas izmaiņas ĢMO izplatīšanas tirgū politikā un DV pilnvarotas pašas lemt par ĢM kultūraugu audzēšanu savā teritorijā.

Ņemot vērā sabiedrības negatīvo nostāju, t.sk. Latvijas sabiedrības, ĢMO jautājuma problemātika ir būtiska, un Latvija aktīvi piedalās politiskajās diskusijās ĢMO jomas jautājumos ES un starptautiskajā līmenī.

Viens no būtiskiem un joprojām neatrisinātajiem jautājumiem Latvijā attiecībā uz ĢMO ir ĢMO riska novērtēšana nacionālā līmenī, kā arī atbilstoša ĢMO kontrole. Ņemot vērā to, ka Latvijā ĢMO riska novērtēšanas sistēma nedarbojas un nav iespējams novērtēt katra atsevišķa ĢMO iespējamo ietekmi uz Latvijas vidi un ekosistēmu, kā arī nav zinātnisku argumentu, lai pamatotu nostāju ES darba grupās, Latvijas līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā nav pilnvērtīga.

Paaugstinoties ES atļauto ĢM produktu klāstam, paaugstinās iespējamība šo produktu nonākšana Latvijā tirgū, līdz ar ko jānodrošina atbilstoša to uzraudzība un kontrole, t.sk. attiecībā uz ĢMO noteikšanu sēklās un augu pavairošanas materiālā.

Plāns ietver uzdevumus un veicamos pasākumus divos galvenajos rīcības virzienos:

1) ĢMO riska novērtēšana. ĢMO riska novērtēšanas sistēmas izveide un Latvijai aktuālo ĢMO riska novērtēšana;

2) ĢMO uzraudzība un kontrole visos ĢMO aprites posmos. ĢM pārtikas un barības kontrole, kā arī ĢMO kontrole sēklās un augu pavairošanas materiālā.

1. Situācijas raksturojums

Ņemot vērā ES nostāju par ĢMO un EK viedokli par to, ka ĢMO aprītei nepieciešamas precīzas un stingras prasības, ES ir izstrādājusi normatīvos aktus, kuru pamatā ir:

- 1) riska novērtēšana;
- 2) atļaujas izdošana pirms ĢMO izplatīšanas tirgū;
- 3) periodiska un atkārtota riska novērtēšana pēc atļaujas izdošanas. Šie normatīvie akti nosaka vienotu ES procedūru ĢMO riska novērtēšanai, pieteikumu sagatavošanai atļaujas saņemšanai, ĢMO marķēšanai un izsekojamībai, kā arī prasības ĢMO pārrobežu aprītei.

ES ĢMO riska novērtēšanas, kontroles, marķēšanas un izsekojamības, kā arī sabiedrības informēšanas prasības ir stingrākās pasaulē. EK uzskata veselības un vides aizsardzību par prioritāti un cenšas nodrošināt, lai ĢM pārtika un ĢM dzīvnieku barība, kā arī ĢM kultūraugu audzēšana būtu atļauta tikai tad, ja tai nav kaitīgas ietekmes uz cilvēku un dzīvnieku veselību vai vidi.

1.1. ĢMO riska novērtēšana

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2001.gada 12.marta Direktīvu 2001/18/EK par ģenētiski modificēto organismu apzinātu izplatīšanu vidē un tirgū un Padomes direktīvas 90/220/EK atcelšanu (turpmāk – Direktīva 2001/18/EK) un Eiropas Parlamenta un Padomes 2003.gada 22.septembra Regulu (EK) Nr.1829/2003 par ģenētiski modificētu pārtiku un barību (turpmāk – Regula Nr.1829/2003), pirms ĢMO tiek izsniegta atļauja izplatīšanai ES tirgū, ir jāveic riska novērtēšana. Atļauju izsniedz pieteikuma iesniedzējam, bet EK lēmums attiecas uz visām ES DV un attiecīgo ĢMO bez ierobežojumiem var izplatīt visā ES teritorijā, ciktāl tas nav pretrunā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2015/412, ar ko Direktīvu 2001/18/EK groza attiecībā uz iespēju, ka dalībvalstis var ierobežot vai aizliegt ĢMO audzēšanu savā teritorijā (turpmāk – Direktīva Nr.2015/412).

ĢMO riska novērtējumu veic Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādes (turpmāk – EPNI), kas ir no EK neatkarīga zinātniska organizācija, ĢMO ekspertu panelis.

ĢMO ekspertu panelis veic riska novērtēšanu, sniedz viedokli par attiecīgo ĢMO un priekšlikumus riska pārvaldības pasākumiem. Riska novērtēšana balstās uz zinātniski pamatotu informāciju un datu analīzi. Riska novērtējums nodrošina pamatu EK lēmumprojektam par atļaujas izsniegšanu ĢMO izplatīšanai tirgū.

Riska novērtēšanas procesā, eksperti pievērš uzmanību šādiem ĢMO aspektiem:

- 1) molekulārais raksturojums, ņemot vērā donora un recipienta organismu raksturojumu;

- 2) sastāvdaļu, uzturvērtības un agronomiskais raksturojums;
- 3) iespējamās toksiskuma un alerģiskuma izpausmes;
- 4) iespējamie riski videi, izplatot ĢMO vidē.

Saskaņā ar ES likumdošanu DV ir pienākums iesaistīties ĢMO riska novērtēšanas procesā un sniegt savu viedokli.

1.2. ĢM kultūraugu audzēšana

ĢM kultūraugu audzēšana ES ir ierobežota. Kopš 1990.gada atļauja audzēt piešķirta tikai trim ĢM kultūraugiem, un patlaban audzēt atļauts tikai vienu ĢM kultūraugu (kukurūzu MON1810). To audzē piecās ES DV, un tās audzēšanas platība ir tikai 1,5% no ES kukurūzas audzēšanai atvēlētās zemes kopējās platības.

Daudzu DV nostāju šajā jautājumā atspoguļo gan līdz šim piešķirto audzēšanas atļauju mazais skaits, gan tas, ka vairākas DV ir pieņēmušas drošības klauzulas (tiek pieņemtas, pamatojoties uz jauniem zinātniskiem apsvērumiem), kas liedz lietot ES atļautos ĢMO. Pēdējos gados pretestība audzēšanai paredzētiem ĢM kultūraugiem pastiprinājās, piemēram, 2014.gada februāra Eiropadomes sanāksmē daudzas DV bija pret atļaujas piešķiršanu ĢM kukurūzas 1507 audzēšanai (pret – 19, par – pieci, atturējās – četri).

2010.gada jūlijā EK izstrādāja priekšlikumu grozīt Direktīva 2001/18/EK un īstenot Ž.M. Barrozu vadlīnijas, nodrošinot juridisko pamatu ES tiesiskajā regulējumā par ĢMO, lai visu DV teritorijā vai to daļā pilnvarotu DV ierobežot vai aizliegt ĢM kultūraugu audzēšanu. Šie aizliegumi vai ierobežojumi tiek pamatoti ar citiem apsvērumiem, nevis vides un veselības risku novērtējumā minētajiem apsvērumiem saskaņā ar ES ĢMO atļaujas piešķiršanas sistēmu.

2015.gada 11.martā tika pieņemta Direktīva Nr.2015/41, kas nosaka, ka, piešķirot atļauju konkrētam ĢMO vai atjaunojot atļauju, DV var pieprasīt, ka atļauja tiek pielāgota noteiktam ģeogrāfiskam apgabalam, lai visā minētās DV teritorijā vai tās daļā ĢM kultūraugu audzēšana netiktu atļauta. ĢMO izplatīšanas tirgū atļaujas pieprasītājs var attiecīgi pielāgot vai apstiprināt sākotnējā paziņojumā noteikto ģeogrāfisko apgabalu.

Ja neviena DV nav iesniegusi prasību par ģeogrāfiskā apgabala pielāgošanu vai, ja atļaujas pieprasītājs ir apstiprinājis sava sākotnējā paziņojumā noteikto ģeogrāfisko apgabalu, DV pēc tam, kad atļauja attiecīgā ĢM kultūrauga audzēšanai ir izdota, var pieņemt pasākumus, ar ko visā tās teritorijā vai teritorijas daļā ierobežo vai aizliedz attiecīgā ĢM kultūrauga vai ĢM kultūraugu grupas (definē, pamatojoties uz kultūraugu šķirni vai raksturīgām īpašībām) audzēšanu, ar noteikumu, ka šādi pasākumi atbilst ES tiesību aktiem, ir pamatoti, proporcionāli un nediskriminējoši, un turklāt ir balstīti uz imperatīviem iemesliem, piemēram, tādiem, kuri saistīti ar vides politikas mērķiem, pilsētu un lauku teritoriju plānojumu, zemes izmantojumu, sociālekonomisko ietekmi, izvairīšanos no ĢMO klātbūtnes citos produktos,

neskarot Direktīvas 2001/18/EK 26.a pantu, lauksaimniecības politikas mērķiem un sabiedrisko politiku.

Direktīvas 2001/18/EK grozījums nodrošina juridisko noteiktību DV, kuras vēlas ierobežot vai aizliegt ĢM kultūraugu audzēšanu, kā arī noteiks lielāku skaidrību iesaistītajām ieinteresētajām personām (piemēram, ĢM kultūraugus audzējošiem lauksaimniekiem, bioloģiskos produktus ražojošiem lauksaimniekiem, tradicionālos produktus ražojošiem lauksaimniekiem, sēklu ražotājiem/eksportētājiem/importētājiem, māļlopu audzētājiem, dzīvnieku barības pārstrādes uzņēmumiem un patērētājiem un biotehnoloģijas uzņēmumiem) par ĢM kultūraugu audzēšanu ES un, iespējams, padarīs ĢMO lēmumu pieņemšanas procesu prognozējamāku.

Pašreiz jau 19 DV, t.sk. Latvija, ir pieprasījušas izslēgt tās no astoņu ĢM kukurūzu, kuru audzēšana ir atļauta ES vai kuru atļauja audzēt ir izskatīšanas procesā, audzēšanas ģeogrāfiskajiem apgabaliem.

1.3. ĢM pārtika un barība

Kopš spēkā stājusies Regula Nr.1829/2003, DV vēl nav bijis kvalificēta balsu vairākuma ne par, ne pret EK lēmumprojektu, kurā paredzēts atļaut izplatīt tirgū kādu ĢMO (audzēšanas nolūkiem, ĢM pārtikai vai ĢM barībai). Balsojuma rezultāts visos lēmuma pieņemšanas posmos (gan pastāvīgajā komitejā, gan pārsūdzību komitejā un arī agrāk – Padomē) vienmēr bijis “atzinumu nesniegt”. Iemesli, ko DV parasti norāda, nav zinātniskie apsvērumi. Tāpēc EK saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem lēmumus par ĢMO izplatīšanu tirgū pieņēmusi bez DV komitejas atzinuma atbalsta.

Tai pašā laikā, pat ja Regula Nr.1829/2003 EK dod iespēju papildus EPNI veiktajai riska novērtēšanai ņemt vērā “citus pamatotus faktorus”, EK nav varējusi uz šiem faktoriem atsaukties, lai pamatotu atļaujas atteikšanu attiecībā uz produktiem, ko EPNI uzskata par nekaitīgiem, tā kā atļauju attiecina uz visu ES teritoriju.

2014. gada 15. jūlija EK paziņojumā COM(2015) 176 *final* izklāstīti EK apsvērumi, ko tā guvusi, pārskatot lēmumu pieņemšanas procedūru attiecībā uz ĢMO un ĢM pārtiku un dzīvnieku barību. EK secināja, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums jāgroza, attiecinot Direktīvā Nr.2015/412 noteikto pieeju ne tikai uz ĢM kultūraugu audzēšanu, bet arī uz ĢM produktiem.

2015. gada 22. aprīlī EK izplatīja Priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulu Nr.1829/2003 attiecībā uz iespēju, ka DV var ierobežot vai aizliegt ES atļautas ĢM pārtikas un barības lietošanu savā teritorijā.

Regulas priekšlikums paredz ĢM barības un pārtikas izmantošanas atļauju izņēmumu iespēju un to piemērošanu. DV būs jāpamato šo izņēmuma pasākumu atbilstība ES tiesību aktiem, ieskaitot iekšējā tirgus principu un ES starptautisko saistību ievērošanu. Izņēmumiem jābūt balstītiem uz pamatotiem

iemesliem, kuri nav saistīti ar risku cilvēka vai dzīvnieku veselībai vai videi un netiek novērtēti EPNI veiktajā riska novērtējumā.

2015. gada 28. oktobrī Eiropas Parlaments noraidīja regulas priekšlikumu. Šis balsojums tika pamatots ar tehniskiem argumentiem, nevis ar veselības un drošības apsvērumiem, kas gadiem lieguši panākt DV vienotu nostāju ĢMO jautājumā. Balsojums tika pamatots ar to, ka minētais priekšlikums var izrādīties neīstenojams un izsaukt robežkontroles atjaunošanu starp tām DV, kas iestājas pret ĢMO, un tām, kas ĢMO atbalsta. Tas savukārt apdraudētu vienu no ES pamatvērtībām – brīvo tirgu, ko nevēlas vairākums Parlamenta locekļu.

Pašreiz ES teritorijā pārdošanā pieejams tikai neliels daudzums ĢM pārtikas (lai gan ar ĢM barību kopīgas atļaujas piešķiršanas procedūra nozīmē, ka faktiski atļauti ir daudz vairāk produktu). Aptauju dati apstiprina, ka ES pilsoņiem ir iebildumi pret ĢM pārtiku. Daudzi pārtikas mazumtirgotāji ir izšķīrušies ĢM pārtiku netirgot. Tas varētu būt izskaidrojams ar obligātajām prasībām ĢM pārtikas marķēšanai un arī ar ģenētiski nemodificētu alternatīvu pieejamību. Daļa patērētāju pieprasa produktus, kas ir marķēti kā “brīvs no ĢMO” vai “nav barots ar ĢMO”, līdz ar to pārtikas apritē iesaistītie operatori – lauksaimnieki, tirgotāji un mazumtirgotāji – arvien biežāk izmanto tādas ražošanas metodes, kas garantē, ka nevienā pārtikas ražošanas posmā nav izmantoti ĢMO.

Šobrīd ES pārtikā un barībā atļauts izmantot 58 ĢMO līnijas, kas ietver kukurūzu, kokvilnu, sojas pupas, eļļas rapsi un cukurbietes. Pēdējos gados ES ievestās ĢM pārtikas un barības daudzums nav būtiski mainījies.

ĢM barības tirgus, salīdzinot ar ĢM pārtikas tirgu ES, ir nozīmīgs, it īpaši attiecībā uz barības maisījumiem, ko plaši izmanto, ņemot vērā to augsto enerģētisko vērtību un augsto proteīna saturu. Lielākā daļa ES lietotās dzīvnieku barības ir importēta (2013.gadā - 32 miljoni tonnu sojas pupiņu un sojas miltu, kas ir 96% no visa ES nepieciešamā proteīna, pie tam 90% no visas importētās sojas bija ĢM) galvenokārt no valstīm, kur pārsvarā audzē ĢM kultūraugus: 90% importa ir no valstīm, kur apmēram 90% sojas audzēšanai izmantotās zemes platības ir apsēta ar ĢM soju. Galvenokārt ES ĢM soju importē no Brazīlijas, Argentīnas, ASV un Paragvajes. Galvenie iemesli, kāpēc plaši lieto ĢM sojas miltus, ir to pieejamība, cena un konkurētspēja.

1.4. ĢMO izplatīšana tirgū Latvijā

ĢMO izplatīšanu tirgū Latvijā papildus ES un starptautiskajiem normatīvajiem aktiem reglamentē attiecīgā nacionālā likumdošana.

ĢM kultūraugu audzēšanas jautājums Latvijā pašreiz nav aktuāls, jo pašreiz ES atļauts audzēt tikai vienu ĢM kultūraugu – ĢM kukurūzas līniju MON810 – kas ir modificēta ar mērķi, lai iegūtu noturību pret Eiropas graudu svilni (*Ostrinia nubilalis*), kas Latvijai nav raksturīgs.

No 2014. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 1. maijam Latvijā ievesti 1732 kg sojas spraukumu dzīvnieku barībai no Argentīnas. Šajā laika periodā ĢM

pārtika Latvijā nav ievesta. Tomēr daļa ĢM pārtikas un barības Latvijā var tikt ievesta no ES DV un līdz ar to tā netiek uzskaitīta.

Gan ES, gan arī Latvijā ievestās ĢM pārtikas un barības daudzums pēdējos gados nav būtiski mainījies.

Pēc lopbarības rūpnīcu sniegtajiem datiem sojas patēriņš barības maisījumu ražošanā 2014. gadā ir bijis 42 000 t, neiekļaujot to ražotāju datus, kas gatavo barību savam patēriņam (piemēram, AS “Balticovo”, cūku fermas).

Komerčiālie ražotāji (dzīvnieku barības rūpnīcas) pagājušajā gadā barības ražošanā izmantojuši tikai ĢM soju, pamatojot to ar apsvērumu, ka, izmantojot konvencionālo soju, barība ir dārgāka. ĢM soja ir arī lētākais pieejamais olbaltumvielu avots. Tonna ĢM sojas ir par apmēram 15-20% lētāka nekā tonna konvencionālās sojas.

2015. gada 3.jūlijā atbilstoši Direktīvai Nr.2015/412 ZM sagatavoja un nosūtīja EK vēstuli ar lūgumu pielāgot astoņu ĢM kukurūzu (MON810, 1507, Bt11, GA21, 59122, MIR604, Bt11xMIR604xGA21 un 1507x59122) audzēšanas atļaujās noteikto ģeogrāfisko apgabalu, lai visā Latvijas teritorijā aizliegta minēto kukurūzu audzēšanu.

2015.gada septembrī EK apstiprināja, ka no pieteikuma ĢM kukurūzas MON810, 1507, Bt11, GA21, 59122, MIR604, Bt11xMIR604xGA21 un 1507x59122 audzēšanas ģeogrāfiskā apgabala ir izslēgta visa Latvijas teritorija.

1.5. ĢMO izplatīšanas tirgū ierobežošanas iespējas Latvijā

1.4.1. Drošības klauzula

ĢM kultūraugu un ĢM produktu izplatīšanas ierobežošanai Latvija var piemērot procedūru, kas noteikta saskaņā ar EK dibināšanas līguma 95. panta 5. punktu un Direktīvas 2001/18/EK 23. punktā sniegto drošības klauzulu, proti, pieņemt nacionālās normas ĢM kultūraugu un ĢM produktu ierobežošanai (aizliegšanai), par to argumentēti informējot EK un apturot atbilstošā EK lēmuma piemērošanu Latvijas teritorijā. Šādam lēmumam jābūt zinātniski pamatotam ar jauniem zinātniskiem datiem un informāciju.

Minētā norma iestrādāta arī Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 5. panta trešajā daļā un paredz, ka Ministru kabinets var noteikt pagaidu aizliegumus un ierobežojumus ES atļautu ģenētiski modificēto organismu izplatīšanai tirgū Latvijā vai atsevišķā tās teritorijā, ja atbilstoši jauniem vai papildu zinātniskiem datiem konkrētā ģenētiski modificētā organisma izplatīšana tirgū var nodarīt kaitējumu cilvēku vai dzīvnieku veselībai vai videi. Par minēto aizliegumu vai ierobežojumu nekavējoties informē EK un ES dalībvalstis.

Pašreiz Latvija nav izmantojusi minēto iespēju, tā kā Zinātniskā ekspertu komisija, kas izveidota pamatojoties uz Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 15. pantu, faktiski nedarbojas finansējuma trūkuma dēļ un neveic ĢMO

riska novērtēšanu, līdz ar ko Latvijas rīcībā nav pieejami zinātniski pamatoti argumenti, lai piemērotu drošības klauzulu.

Piemēram, Francija, lai ierobežotu ĢM produktu izplatīšanu tirgū, ir noteikusi drošības klauzulu attiecībā uz trīs ĢMO, pamatojot savu lēmumu ar zinātniskiem apsvērumiem, kurus EPNI ir atzinusi par nepamatotiem. Citas DV savā teritorijā noteikušas vienpusējus vai “de facto” aizliegumus vai attiecinājušas neizpildāmus nosacījumus. Šie DV vienpusējie pasākumi ir apstrīdēti DV tiesās vai ES Tiesā.

1.4.2. ĢM kultūraugu audzēšanas ierobežošana

Direktīva Nr.2015/412, nosaka, ka, piešķirot atļauju konkrētam ĢMO vai atjaunojot atļauju, DV var pieprasīt, ka atļauja tiek pielāgota noteiktam ģeogrāfiskam apgabalam, lai visā minētās DV teritorijā vai tās daļā audzēšana netiktu atļauta.

Minētā norma iestrādāta arī nacionālajā likumdošanā. Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 5. panta ceturtnā daļa nosaka, ka Ministru kabinets var noteikt ierobežojumus vai aizliegumus ES atļautu ģenētiski modificēto kultūraugu audzēšanai:

1) īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, lai netiktu apdraudēta konkrētās teritorijas bioloģiskā daudzveidība;

2) konkrētam ģenētiski modificētajam kultūraugam Latvijā vai atsevišķā tās teritorijā, ievērojot vides politikas mērķus, lauksaimniecības politikas mērķus, zemes izmantošanas politiku, teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, sociālekonomiskos apsvērumus, centienus izvairīties no ģenētiski modificēto organismu klātbūtnes citos produktos vai citus iemeslus, kas izriet no valsts politikas.

Latvija ir izmantojusi šo iespēju, lai savā teritorijā aizliegtu astoņu ĢM kukurūzu audzēšanu (skat. 1.3.nodaļu).

Direktīvas 2001/18/EK 26.a pants paredz, ka DV var attiecīgi rīkoties, lai izvairītos no ĢMO netīšas klātbūtnes citos produktos. Pamatojoties uz šo pantu, 2010. gada 13. jūlijā EK pieņēma pamatnostādnes, kā izstrādāt valsts līdzāspastāvēšanas pasākumus, kas vajadzīgi, lai izvairītos no netīšas ĢMO klātbūtnes parastajās un bioloģiskajās kultūrās.

Latvija izmantoja EK piedāvātos instrumentus un iestrādāja minētās normas nacionālajā likumdošanā.

Ministru kabineta 2015.gada 10.februāra noteikumi Nr.78 „Ģenētiski modificēto kultūraugu līdzāspastāvēšanas noteikumi” nosaka:

- 1) prasības ĢM kultūraugu līdzāspastāvēšanai;
- 2) kārtību, kādā reģistrē ĢM kultūraugu audzētājus, svītro tos no Kultūraugu uzraudzības valsts informācijas sistēmas ĢM kultūraugu audzētāju reģistra un apmainās ar audzētāju reģistrā iekļauto informāciju;
- 3) kārtību, kādā uzrauga un kontrolē ĢM kultūraugu audzētājus.

Noteikumi attiecas tikai uz ES jau atļautām ĢM kultūraugu līnijām un nosaka prasības, kas personām ir jāievēro pirms audzēšanas uzsākšanas un audzēšanas laikā.

Nemot vērā pašreizējo situāciju un to, ka ES ir izdota atļauja tikai viena ĢM kultūrauga – ĢM kukurūzas MON 810 – audzēšanai, kuras modifikācija nav aktuāla Latvijas apstākļiem, pagaidām ĢM kultūraugu audzēšanas jautājums Latvijā nav aktuāls.

Saskaņā ar DV ziņojumiem par līdzaspastāvēšanas prasību izstrādi līdz 2009. gada februārim, 15 DV bija pieņēmušas nacionālos tiesību aktus par līdzaspastāvēšanu (AT, BE, CZ, DE, DK, FR, HU, LT, LU, LV, NL, PT, RO, SE, un SK), dažās no šīm DV prasības noteiktas reģionālā līmenī (AT, BE).

Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 22. pants paredz, ka ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem var noteikt aizliegumu ĢM kultūraugu audzēšanai attiecīgajā administratīvajā teritorijā vai tās daļā. Šo lēmumu var pieņemt pašvaldības, ievērojot sociālekonomiskos, klimatiskos vai vides apstākļus vai, izvērtējot lauksaimnieciskās darbības metodes, pēc savas iniciatīvas vai uz personas priekšlikuma pamata.

Patlaban ĢM kultūraugu audzēšanas ierobežojumus savā teritorijā noteikuši 104 novadi no 110, pieci novadi nav noteikuši aizliegumu, savukārt Salaspils un Mārupes novads publicējis nodomu par aizliegumu. Līdz šim aizliegums audzēt ĢM kultūraugus vēl nav noteikts Engures, Babītes, Strenču un Saulkrastu novadā.

1.6. Konstatētās problēmas

1. Direktīva 2001/18/EK un Regula Nr. 1829/2003 paredz, ka katrai DV kompetentajai institūcijai ĢMO atļaujas izdošanas procesā ir pienākums iesaistīties ĢMO riska novērtēšanā. Latvijā ĢMO riska novērtēšanas veikšanas kompetentā institūcija ir valsts zinātniskais institūts "Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts "BIOR"", kura pārraudzībā saskaņā ar Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 15.pantu būtu jādarbojas ĢMO novērtēšanas Zinātniskajai ekspertu komisijai. Saskaņā ar ES regulējumu, ja pastāv šaubas, vai ĢMO atļaujas pieprasītājs nav iesniedzis pilnīgu riska novērtējumu, piemēram, uz augiem (vai ekosistēmām), kas varētu tikt skarti, ja Latvijā sāktu attiecīgā ĢMO izplatīšanu tirgū, tad BIOR kā Latvijas kompetentajai institūcijai ir tiesības pieprasīt papildu riska novērtējumu vai informācijas iesniegšanu.

Nemot vērā finanšu līdzekļu trūkumu, ĢMO novērtēšanas Zinātniskā ekspertu komisija nav izveidota, BIOR attiecīgās funkcijas neveic un neizvērtē ĢMO izplatīšanas tirgū atļaujas pieprasītāja iesniegtos riska novērtējumus, kā arī EPNI sagatavotos ĢMO riska novērtējuma atzinumus.

Līdz ar to Latvijas nostājai – neatbalstīt ĢMO izplatīšanu tirgū - trūkst zinātniski pamatota viedokļa. Latvijā būtu nepieciešams izveidot Zinātnisko ekspertu komisiju, kas sadarbībā ar BIOR riska novērtēšanas nodaļas ekspertiem

izskatītu visus EPNI sniegtos ĢMO riska novērtējuma atzinumus un veidotu Latvijas zinātnisko viedokli ĢMO jomā. BIOR eksperti sadarbībā ar Zinātnisko komisiju padziļināti veiktu Latvijai saistošo ĢMO līniju izpēti un riska novērtējuma analīzi, balstoties uz situāciju Latvijā, kā arī sniegtu ZM zinātniski pamatotu viedokli par konkrētās ĢMO līnijas izplatīšanu tirgū.

Zinātniskās komisijas sastāvā, ņemot vērā ĢMO riska novērtējumā iekļautās četras sadaļas – apdraudējuma identifikācija, apdraudējuma apraksts, ekspozīcijas novērtējums un riska apraksts - nepieciešams iekļaut ekspertus šādās jomās: molekulārā bioloģija, ģenētika, bioķīmija, šūnu bioloģija, augu fizioloģija, dzīvnieku fizioloģija, agronomija, ekoloģija un vides/dabas aizsardzība, bezmugurkaulnieku ekoloģija, veterinārija, uzturs un medicīna.

Gadā plānots izskatīt ne mazāk kā četrus riska novērtējumus, ņemot vērā pašreizējo pieredzi riska novērtējumu izskatīšanā un darba apjomu pie novērtēšanas.

ZM, būdama atbildīgā institūcija par šīs jomas jautājumiem un nacionālo pozīciju izstrādāšanu, ir izveidojusi starpinstitūciju darba grupu „ĢMO, ĢM pārtika un ĢM dzīvnieku barība” (turpmāk – ĢMO darba grupa), kurā ir iekļauti pārstāvji no valsts un valsts pārvaldes iestādēm, biedrībām un zinātniskām institūcijām. Diemžēl minētā darba grupa nav kompetenta veikt ĢMO riska novērtējumu, bet tikai tās pārstāvju kompetences ietvaros izsaka viedokli par attiecīgā ĢMO izplatīšanu tirgū. ĢMO darba grupas viedoklis galvenokārt balstās uz vispārīgiem ĢMO riska apsvērumiem, bet nesniedz novērtējumu par katru gadījumu atsevišķi, kā to nosaka ES likumdošana Viedokli darba grupas ietvaros bieži vien nesakrīt un tiek atspoguļoti nacionālajās pozīcijās un instrukcijās.

Tā kā Latvijā nedarbojas nacionālā ĢMO riska novērtēšanas sistēma, nav iespējams novērtēt katra atsevišķa ĢMO iespējamo ietekmi uz Latvijas vidi un ekosistēmu, kā arī nav zinātnisku argumentu, lai pamatotu nostāju ES darba grupās. Latvija, balstoties tikai uz EPNI sniegto riska novērtējuma atzinumu un ĢMO starpinstitūciju darba grupas viedokli, nav spējīga pilnvērtīgi aizstāvēt nacionālās intereses ES. Piemēram, ja tiktu lemts par atļaujas izdošanu ĢM rapša audzēšanai ES teritorijā, Latvijai nebūtu zinātniski pamatotu argumentu, ko varētu iesniegt EPNI, lai norādītu uz šīs kultūras iespējamo ekonomisko ietekmi, kā arī uz iespējamo ietekmi uz Latvijas vidi un ekosistēmu.

2. Direktīva 2001/18/EK un regula 1829/2003 paredz, ka katrai DV kompetentajai institūcijai jāveic ĢMO un ĢM produktu uzraudzība un kontrole. Par ĢMO uzraudzību, kontroli un paraugu noņemšanu ir atbildīgs Pārtikas un veterinārais dienests.

No 2007. - 2009. gadam ĢMO uzraudzības programmas ietvaros Latvijā vidēji gadā tika noņemti 100 paraugi pārtikai un 15 paraugi dzīvnieku barībai. Katru gadu tika konstatēti 2-4 pārkāpumi saistībā ar neatbilstošu marķējumu.

2011. gadā ir noņemti četri barības paraugi un konstatēta viena neatbilstība marķēšanas prasībām.

2010. un 2012. - 2014. gadā sakarā ar augstajām paraugu izmeklējumu izmaksām un nepietiekošu budžeta finansējumu ĢMO uzraudzības programma netika īstenota un ĢM pārtikas un dzīvnieku barības paraugi netika ņemti.

2015. gadā PVD ĢMO uzraudzības programmas ietvaros ir ieplānojis noņemt 50 pārtikas paraugus un divus barības paraugus. Patlaban ir noņemti 27 paraugi (septiņi desu, pieci šokolādes, 10 graudaugu produktu, viens miltu un četri cīsiņu paraugi) un tajos ĢMO nav ticis konstatēts. Dzīvnieku barības paraugi pagaidām nav noņemti.

3. Saskaņā ar Ģenētiski modificēto organismu aprites likuma 7. panta 5. punktu VAAD nosaka ĢMO sēklās un augu pavairošanas materiālā. Sakarā ar finansējuma trūkumu VAAD šīs funkcijas neveic.

Ņemot vērā pieaugošo izplatīšanai tirgū atļauto ĢMO skaitu pasaules t.sk. ES tirgū, Latvijā ir nepieciešams pastiprināt ĢMO uzraudzību un kontroli, lai nepieļautu ES neatļauto vai neatbilstoši marķētu produktu nonākšanu līdz patērētājam.

2. Rīcības plāns

Kopš 2009. gada 21. maija, kad SELK pieņēma lēmumu, kas paredz, ka Latvija neatbalsta ĢMO izplatīšanu tirgū (pārtika, dzīvnieku barība un audzēšana), ņemot vērā sabiedrības negatīvo nostāju, ZM kā kompetentā institūcija visu līmeņu ES institūciju darba grupās balso "pret" atļaujas izdošanu ĢMO izplatīšanai ES tirgū (tostarp audzēšanai).

Tāpat deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā MK iecerēto darbību 48. punkts paredz Latvijas likumu liberalizācijas nepieļaušanu attiecībā uz ĢMO izplatīšanu un ĢM produktu pieejamību un izplatīšanu.

ZM uzskata, ka lēmumiem, kas attiecas uz atļaujas izdošanu ĢMO izplatīšanai tirgū, ir jābūt balstītiem uz pamatotiem argumentiem, nevis politiskiem apsvērumiem, tāpēc, izstrādājot nacionālās pozīcijas un instrukcijas, katrs gadījums būtu jāizvērtē atsevišķi, ņemot vērā gan EPNI, gan ĢMO darba grupas viedokli.

Nacionālā bioloģiskās drošuma sistēmas attīstības plāna mērķis ir sekmēt bioloģiskā drošuma sistēmas izveidi Latvijā, lai nodrošinātu pilnvērtīgu Latvijas dalību ĢMO lēmumu pieņemšanas procesā ES.

Lai tiktu sasniegts izvirzītais mērķis atbilstoši konstatētajām problēmām, ir nepieciešams nodrošināt:

- 1) ĢMO riska novērtēšanas sistēmas darbību;
- 2) ĢMO uzraudzību un kontroli visos ĢMO aprites posmos.

Plāna mērķis	Sekmēt bioloģiskā drošuma sistēmas izveidi Latvijā, lai nodrošinātu pilnvērtīgu Latvijas dalību ĢMO lēmumu pieņemšanas procesā ES
Politikas rezultāts/-i	1. Izveidota ĢMO riska novērtēšanas sistēma un veikta ĢMO riska novērtēšana

2. Veikta ĢMO uzraudzība un kontrole visos ĢMO aprites posmos										
Plānveidīgi nodrošināt ĢMO uzraudzību un kontroli										
Nr. p.k	Uzdevums	Paraugu skaits/gads							Atbildīgās institūcijas	Līdzatbildīgās institūcijas
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023		
1.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) dzīvnieku barībā (iekšzemē)	10	10	12	12	14	14	14	PVD BIOR	
2.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) pārtikas produktos (iekšzemē)	1 00	1 00	1 00	1 00	1 00	1 00	1 00	PVD BIOR	
3.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) pārtikas produktos (uz robežas)	20	20	20	20	20	20	20	PVD BIOR	
4.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) dzīvnieku barībā (uz robežas)	10	10	10	10	10	10	10	PVD BIOR	
5.	ĢMO kontrole sēklās un augu pavairošanas materiālā	?	?	?	?	?	?	?	VAAD BIOR	
Kopā		140	140	142	142	144	144	144		
Nodrošināt ĢMO riska novērtēšanu										
N.p.k.	Uzdevums	Izvērtēto pieteikumu skaits pa gadiem							Atbildīgās institūcijas	Līdzatbildīgās institūcijas
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023		
1.	ĢMO izplatīšanai tirgū pieteikumu izvērtēšana	4	4	4	4	4	4	4	BIOR	ZM

3. Pasākumu izpildei pieejamais un papildus nepieciešamais finansējums un par pasākumu īstenošanu atbildīgās institūcijas

Iepriekš aprakstīto problēmu risināšanai un izvirzīto uzdevumu ieviešanai nepieciešams valsts budžeta finansējums. Kopējais 2015. gadā ĢMO uzraudzībai un kontrolei piešķirtais finansējums ir 7885,62 EUR (303,12 EUR –

dzīvnieku barības kontrolei un 7582,5 EUR – pārtikas kontrolei), lai gan jāatzīmē, ka finansējums ir nepietiekošs, lai nodrošinātu pilnvērtīgu ĢMO uzraudzību un kontroli. 2016. gadā ĢMO uzraudzībai un kontrolei tiek plānots tikpat liels finansējums. 2017. gadā un turpmākajos gados ir nepieciešams papildus valsts budžeta finansējums, lai nodrošinātu ĢMO uzraudzību un kontroli visos aprites posmos, t.sk. sēklās un augu pavairošanas materiālā.

Pašreiz ĢMO riska novērtēšanai finansējums no valsts budžeta līdzekļiem nav piešķirts.

Indikatīvā finansējuma sadalījums atbilstoši rīcības virzieniem

ĢMO uzraudzība un kontrole									
N.p. k.	Programmā iekļautās darbības	Nepieciešamais finansējums pa gadiem, EUR							Atbildīgā institūcija
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
1.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) dzīvnieku barībā (iekšzemē)	15 15,60	15 15,60	18 18,72	18 18,72	21 21,84	21 21,84	21 21,84	BIOR
2.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) pārtikas produktos (iekšzemē)	15165,00	15165,00	15165,00	15165,00	15165,00	15165,00	15165,00	BIOR
3.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) pārtikas produktos (uz robežas)	3033,00	3033,00	3033,00	3033,00	3033,00	3033,00	3033,00	BIOR
4.	ĢMO kontrole (laboratoriskie izmeklējumi) dzīvnieku barībā (uz robežas)	1516,50	15 16,50	1516,50	1516,50	1516,50	1516,50	1516,50	BIOR
5.	Paraugu iepakojums	15,40	15,40	15,62	15,62	15,84	15,84	15,84	BIOR
	Kopā: 151145,22	21245,50	21245,50	21548,84	21548,84	21852,18	21852,18	21852,18	
ĢMO riska novērtēšana									
N.p. k.	Programmā iekļautās darbības	Nepieciešamais finansējums pa gadiem, EUR							Atbildīgā institūcija
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
1.	ĢMO izplatīšanai tirgū pieteikumu izvērtēšana	26 615,76	26 615,76	26 615,76	26 615,76	26 615,76	26 615,76	26 615,76	BIOR
	Kopā: 186 310,32								

ĢMO riska novērtēšanas sistēmas izveidē un darbības nodrošināšanā tiks piesaistītas kompetentas zinātniskās institūcijas.

Zemkopības ministrs

J.Dūklavs

13.11.2015 11:58

4089

I.Aleksejeva

67027069, Inese.Aleksejeva@zm.gov.lv